

Regionálne členenie Slovenska podľa Lukniša (1985 – 2015) po tridsiatich rokoch

Michal Hladký, Gabriel Zubriczký

Radi by sme širšej geografickej obci predstavili významné vedecké publikácie našich veľikánov, ktorí už nie sú medzi nami. Jedným z nich je profesor Michal Lukniš. Významnou geografickou prácou prof. Lukniša je príspevok, analyzujúci regionálnu štruktúru Slovenska vo vzťahu k regionálnemu rozvoju - „Regionálne členenie Slovenskej socialistickej republiky z hľadiska jej racionálneho rozvoja“ (publikovaný v Geografickom časopise z roku 1985).

1. Luknišovo regionálne členenie v roku 1985

Lukniš vo svojom príspevku predstavuje cieľ práce nasledovne: „V príspevku sa pokúsime podeliť územie Slovenska na regióny na báze rozloženia ťažiskových priestorov jeho primárneho (prírodného) potenciálu pre využitie. Pomocou hodnotenia ich sekundárneho (technického) potenciálu chceme poukázať na existujúce disproporcie medzi ich primárnym a sekundárnym potenciálom pre využitie a na význam aktivácie nevyťažných regiónov z hľadiska potrieb harmonického socioekonomického rozvoja SSR a československého štátneho organizmu“ (Lukniš 1985).

Lukniš teda zakladá členenie Slovenska na primárnom potenciáli, najmä na reliéfe a na predpoklade logického využitia primárneho potenciálu. Výsledkom bola známa regionalizácia Slovenska, ktorá na základe funkčno-typologického členenia vygenerovala 4 regióny (mapa 1):

- Západoslovenský centralizačný (viacosový) región,
- Východoslovenský centralizačný (viacosový) región,
- Severoslovenský koridorový (jednoosový) región,
- Juhoslovenský koridorový (jednoosový) región.

Centralizačné regióny sú lokalizované v rovinatom až mierne zvlnenom teréne výbežkov Panónskej panvy, pričom ich jadrovými územiami sú mestá nad 100 tis. obyvateľov Bratislava a Košice. Koridorové regióny tvoria premostenie medzi západnou a východnou časťou Slovenska.

Všetky regióny sa vnútorne členili na jadrový priestor a zázemie. Tiež bola definovaná stredoslovenská komunikačná bariéra. Rovnako boli identifikované dva sklony – Bratislavský a Košický. Hranica dvoch nodálnych území prebieha na línii Vysoké Tatry - stredný Gemer. Vzdialenosť dvoch centralizačných jadier na najjužšom mieste medzi Šahami a Turňou nad Bodvou je vzdušnou čiarou 160 km.

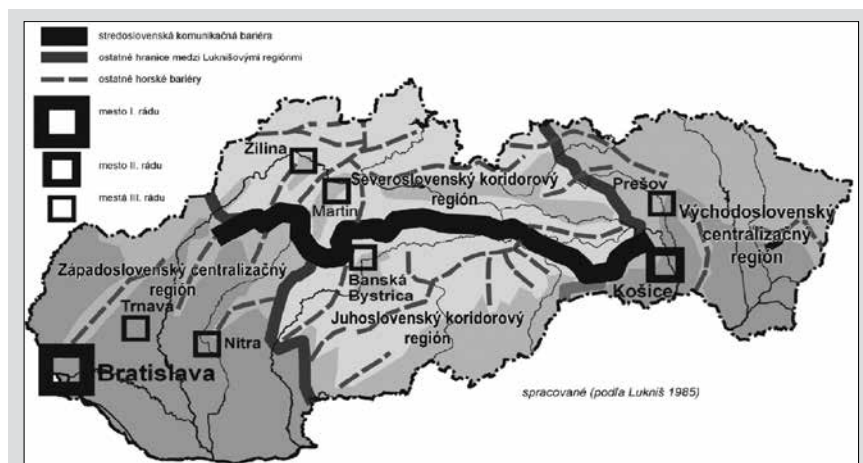
Regionálne členenie odzrkadľovalo fakt, že Slovensko bolo súčasťou ČSSR a geopolitická orientácia krajiny bola na ZSSR. Ako základný problém sa javilo nedobudovanie dopravnej spojnice Nové Zámky - Veľký Krtíš - Lučenec.

Lukniš (1985) poukazoval na výhodu južného trasovania kvôli kratšej vzdialenosti a menej náročnému terénu (prielom Soroška je o 400 m nižšie položený ako Štrbský prah). Výstavba diaľničného prepojenia medzi Bratislavou a Košicami sa nakoniec na rozdiel od profesorských návrhov (v čase ich publikovania bol dokončený úsek D1 Bratislava-Piešťany ako aj úseky na Liptove a medzi Prešovom a Košicami) realizovala severným koridorom cez Žilinu, čo bolo spôsobené viacerými faktormi (historická kontinuita v budovaní komunikačnej infraštruktúry spájajúcej priemyselné centrá severného Slovenska od čias košicko-bohumínskej magistrály, väčšia koncentrácia centier nadregionálneho až celoštátneho významu ako na južnej trase, a pod).

2. Zmeny v Luknišových regiónoch v období 1985 – 2015

Skúsme sa teraz pozrieť na základné zhrnutie vývoja regionálnej štruktúry Slovenska prostredníctvom hodnotenia vybraných ukazovateľov sociálno-ekonomického charakteru (prevažne vo forme podielov z celku, t. j. Slovenska), kde využívame komparáciu súčasných dát a hodnôt platných v roku 1985 (tabuľka 1).

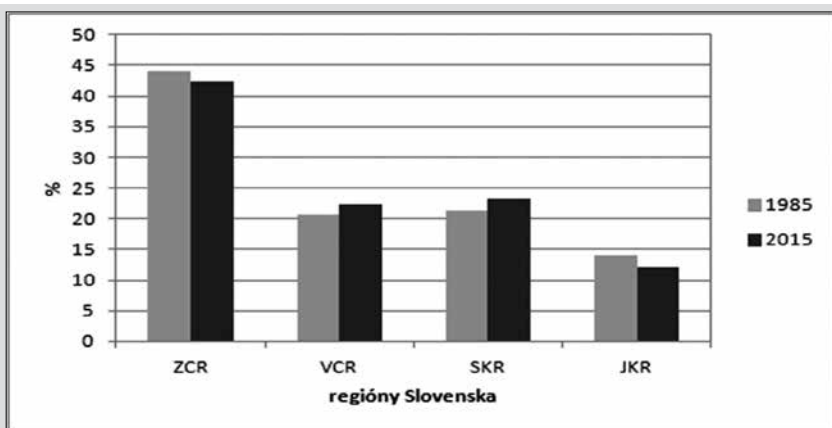
Za ostatné tri desaťročia pozorujeme dekoncentráciu a mierny pokles podielu obyvateľstva (z 44,0 % na 42,3 %) žijúceho v rozlohou najväčšom makroregióne – Západoslovenskom centralizačnom regióne

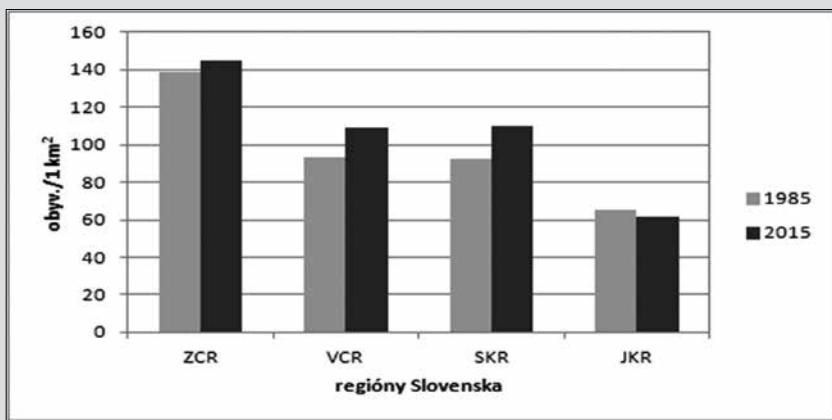
Mapa 1 Luknišovo regionálne členenie Slovenska (1985). Prameň: Gurňák – Lauko (2008)

	Západoslovenský centralizačný región (ZCR)		Východoslovenský centralizačný región (VCR)		Severoslovenský koridorový región (SKR)		Juhoslovenský koridorový región (JKR)	
	1985	2015	1985	2015	1985	2015	1985	2015
podiel na rozlohe v %	32,3		22,6		23,4		21,7	
podiel na obyvateľstve v %	44,0	42,3	20,7	22,4	21,3	23,3	14,0	12,1
hustota obyvateľstva na 1 km ²	138,7	144,7	93,2	109,4	92,3	110,0	65,5	61,6
podiel na prirodzenom prírastku v % (obdobie 1970-1980 a 2005-2015)	42,6	-0,4	25,7	96,3	23,2	14,6	8,5	-10,5
podiel na hrubej poľnohospodárskej produkcii v %	56,4	67,0	18,2	5,8	11,4	9,0	14,0	18,2
podiel na priemyselnej výrobe v %	43,8	67,2	17,5	13,5	23,6	14,5	15,1	4,0

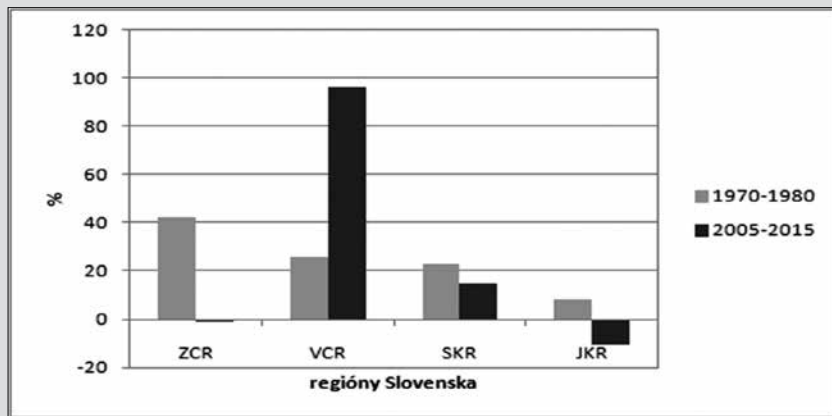
Tabuľka 1 Vývoj vybraných indikátorov v makroregiónoch Slovenska v rokoch 1985 a 2015. Prameň: spracované podľa Lukniš (1985) a Štatistický úrad (2016) – databáza DATAcube.

Graf 1 Prameň: spracované podľa Lukniš (1985) a Štatistický úrad (2016) – databáza DATAcube.

Graf 2 Prameň: spracované podľa Lukniš (1985) a Štatistický úrad (2016) – databáza DATAcube.

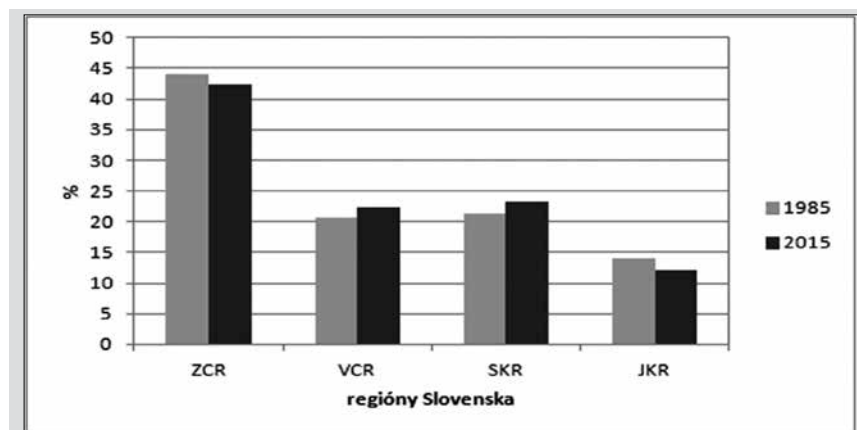
Graf 3 Prameň: spracované podľa Lukniš (1985) a Štatistický úrad (2016) – databáza DATAcube.

(ZCR, Graf 1), čo je spôsobené dlhodobým prirodzeným úbytkom populácie a nízkym tempom rastu migračného prírastku, ktoré nedokáže pokryť tieto straty v relatívnom zastúpení obyvateľstva v rámci Slovenska (napriek celkovému absolútne- mu nárastu počtu obyvateľov, čo dokazuje aj zvýšená hodnota hustoty zaľudnenia v roku 2015 – Graf 2). V istom zmysle „zrkadlovo obrátený“ vývoj zastúpenia obyvateľstva vo vzťahu k zložkám celkového pohybu (prirodzený pohyb a migrácia) zaznamenal Východoslovenský centralizačný región (VCR), kde napriek dlhodobému procesu emigrácie dochádza vďaka vyše 96 %-nej úrovni podielu prirodzeného prírastku (v období 2005-2015) k zvyšovaniu podielu obyvateľstva v celoštátnom meradle – Graf 3 (z 20,7 % v r. 1985 na 22,4 % v r. 2015). Rozdielnym demografickým vývojom prešli dva koridorové regióny. Severoslovenský koridorový región (SKR) s prítomnosťou územia s tradične vysokým prirodzeným prírastkom (Orava) a pomerne rozvinutou cestnou a železničnou infraštruktúrou zvýšil svoj populačný podiel z 21,3 % na 23,3, na rozdiel od Juhoslovenského koridorového regiónu (JKR), kde najmä infraštruktúrne poddimenzovaná oblasť Juhoslovenskej kotliny s nízkou pôrodnosťou prispieva k celkovému úbytku obyvateľstva (pokles populačného podielu z 14,0 na 12,1 %).

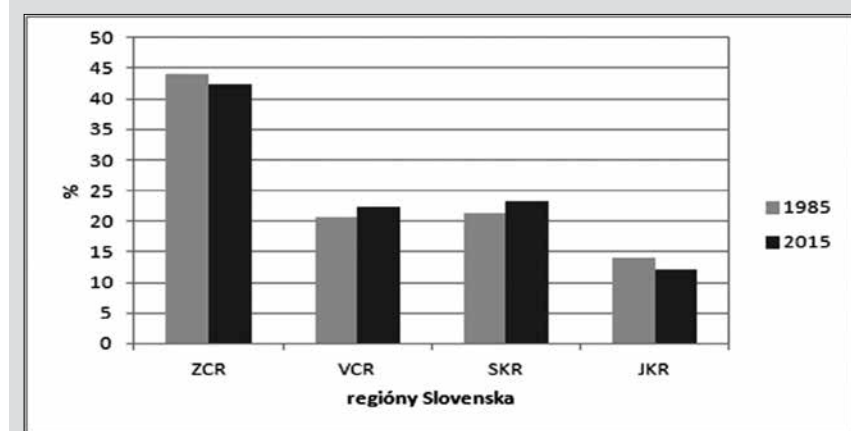
Poľnohospodárska produkcia je v rámci Slovenska koncentrovaná do ZCR (viac ako dve tretiny celkovej produkcie v r. 2015, Graf 4), predovšetkým do oblasti Podunajskej nížiny a v sledovanom období vzrástol podiel produkcie primárneho sektora okrem uvedeného územia (z 56,4 % v r. 1985 na 67,0 % v r. 2015) aj v JKR (zo 14,0 % na 18,2 %). Podiel priemyselnej produkcie medzi rokmi 1985 a 2015 narástol iba v ZCR – Graf 5 (z 43,8 % na 67,2 %), čo podľa našej mienky súvisí so silnejúcou pozíciou Bratislavy a jej zázemia v regionálnej štruktúre Slovenska.

Záver

Regióny Slovenska prešli v posledných tridsiatich rokoch dynamickým vývojom, ktorý sa odzrkadlil v mier- nom posune ich postavenia v rámci regionálnej štruktúry Slovenska z hľadiska vybraných ukazovateľov socioekonomickej dimenzie. V sledovanom období 1985 – 2015 vzrástol celkový podiel na obyvateľstve Slovenska v regiónoch s dlhodobo vysokou úrovňou prirodzeného prírastku (VCR, SKR). Na druhej strane sme svedkami postupujúceho trendu koncentrácie

Graf 4 Prameň: spracované podľa Lukniš (1985) a Štatistický úrad (2016) – databáza DATAcube.

Graf 5 Prameň: spracované podľa Lukniš (1985) a Štatistický úrad (2016) – databáza DATAcube.

Luknišovo regionálne členenie Slovenska (1985) po tridsiatich rokoch

Michal Hladký, Gabriel Zubriczký

Abstrakt

Cieľom článku je predstaviť širšej geografickej verejnosti regionálne členenie Slovenskej republiky podľa profesora Lukniša (1985) a analyzovať socio-ekonomický vývoj v štyroch slovenských regiónoch (Západoslovenský centralizačný región, Východoslovenský centralizačný región, Severoslovenský koridorový región a Juhoslovenský koridorový región) v priebehu posledných troch desaťročí na základe vybraných indikátorov (podiel na obyvateľstve, hustota obyvateľstva, podiel na prirodzenom prírastku, hrubej poľnohospodárskej produkcie a priemyselnej výroby), ktoré sú porovnateľné s charakteristikami použitými profesorom, a ich úrovne na začiatku a na konci sledovaného obdobia (roky 1985 a 2015). V článku boli použité základné štatistické metódy ako aj komparácia vývoja vo vyššie uvedených regiónoch. Text príspevku je doplnený grafickými prílohami (obrázkom, tabuľkou a grafmi).

Mgr. Michal Hladký

Mgr. Gabriel Zubriczký, PhD.

Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny,
Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

E-mail: hladky11@uniba.sk zubriczky@fns.uniba.sk

ekonomických aktivít do oblasti západného Slovenska. Tento proces je spojený s pozíciou Bratislavy ako hlavného mesta a s rozvinutou dopravnou infraštruktúrou umožňujúcou rýchle a dostupné spojenie výrobných podnikov s európskymi trhmi. Bude zaujímavé sledovať ďalší vývoj a zmeny v miere regionálnej dichotómie Slovenska v zmysle „východ – západ“.

Príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0540/16 Sociálne, ekonomické a environmentálne determinanty rozvoja a transformácie regiónov: regionálnogeografický prístup (zodpovedný riešiteľ: Prof. RNDr. Viliam Lauko, CSc.).

Literatúra

Bašovský, O. – Hvozďárová, E. – Lauko, V. – Rajčáková, E. 1992. *Potenciál a možnosti regionálneho rozvoja okresu Rimavská Sobota*. In: *Geographia Slovaca*, č. 1. ed. A. Bezák. Bratislava: GÚ SAV, 1992. s. 11-15. ISSN 1210-3519.

Bezák, A. 1990. *Funkčné mestské regióny v sídelnom systéme Slovenska*. In: *Geografický časopis*, roč. 42, č. 1. Bratislava: GÚ SAV, 1990. s. 57 – 73.

Gurňák, D. – Lauko, V. 2008. *Luknišovo regionálne Slovenska a stabilita územnosprávneho členenia Slovenska v 20. storočí*. In: *AFR-NUC*, č. 50. Bratislava: UK, 2008. s. 145-154.

Korec, P. 2005. *Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1989 – 2004*. Bratislava: Geografika, 228 s. ISBN 80-969338-0-9.

Lukniš, M. 1985. *Regionálne členenie Slovenskej socialistickej republiky z hľadiska jej racionálneho rozvoja*. In: *Geografický časopis*, roč. 37, č. 2-3. Bratislava: GÚ SAV, 1985. s. 137-163.

Rajčáková, E. – Švecová, A. 2002. *Postavenie okresov a krajov Slovenska z hľadiska hodnotenia vybraných sociálnych a ekonomických znakov*. In: *Geographia Slovaca*, č. 18. ed. A. Bezák. Bratislava: GÚ SAV, 2002. s. 167-175. ISSN 1210-3519.

Rajčáková, E. 2005. *Regionálny rozvoj a regionálna politika*. Bratislava: UK, 120 s. ISBN 80-223-2038-2.

Štatistický úrad SR. 2016. Databáza DATAcube, dostupná na odkaze <http://datacube.statistics.sk/TM1WebSK/TM1WebLogin.aspx> (november 2016).

Zubriczký, G. 2002. *Analýza rurálneho priestoru Slovenska z hľadiska rozvojových perspektív jeho osídlenia*. Bratislava: MAPA Slovakia. ISBN 80-89080-40-5.

Zubriczký, G. 2014. *Regionálne členenie Slovenska z pohľadu jeho rozvoja*. In: *Regionálne dimenzie Slovenska*. Bratislava: UK, 2014. s. 199-215. ISBN 978-80-223-3725-0.